

O‘ZBEKISTON OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA TURK TILINI O‘QITISHNING LINGVOMADANIY JIHATLARI: MADANIYATLARARO KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH

Omer Dunkel

Turk tili o‘qituvchisi

Xalqaro munosabatlar va tarix kafedrası

Alfraganus Universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqola O‘zbekiston oliy o‘quv yurtlarida turk tilini o‘qitish jarayonida lingvomadaniy yondashuv tahliliga bag‘ishlangan. Muallif ta’lim jarayoniga madaniy komponentni integratsiya qilishni talabalarda to‘laonli madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirishning asosiy omili sifatida ko‘rib chiqadi. Ishda til muhitiga chuqur kirib borish uchun aniq metodik usullar va frazeologizmlardan foydalaning misollari batafsil yoritilgan.

Kalit so‘zlar: lingvokulturologiya, turk tili, madaniyatlararo kompetensiya, oliy ta’limda o‘qitish metodikasi, O‘zbekiston, frazeologizmlar, nutq odobi.

Аннотация: Статья посвящена анализу лингвокультурологического подхода в процессе обучения турецкому языку в высших учебных заведениях Узбекистана. Автор рассматривает интеграцию культурного компонента в учебный процесс как ключевой фактор формирования полноценной межкультурной компетенции у студентов. В работе предложены конкретные методические приемы и примеры использования фразеологизмов для глубокого погружения в языковую среду.

Ключевые слова: лингвокультурология, турецкий язык, межкультурная компетенция, методика преподавания в вузе, Узбекистан, фразеологизмы, речевой этикет.

Abstract: The article analyzes the linguoculturological approach in teaching Turkish in higher education institutions of Uzbekistan. The author considers the integration of the

cultural component into the educational process as a key factor in forming intercultural competence. The paper proposes specific methodological techniques and examples of using phraseological units for deep immersion in the language environment.

Keywords: linguoculturology, Turkish language, intercultural competence, university teaching methods, Uzbekistan, phraseological units, speech etiquette.

KIRISH

Iqtisodiy, ta'lim va madaniy sohalarda O'zbekiston-Turkiya munosabatlarining jadal kengayishi sharoitida turk tilini o'rganish strategik ahamiyatga ega yo'nalishga aylanmoqda. Turkiy ildizlarning umumiyligi lug'at boyligini tez o'zlashtirish uchun qulay baza yaratsa-da, hozirgi turk tili (*Türkiye Türkçesi*) asrlar davomida o'ziga xos O'rta yer dengizi va Yevropa madaniy kodlarini singdirgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talaba grammatikani mukammal bilsa-da, madaniy kontekstni tushunmasa, muloqotda "pragmatik xato"larga yo'l qo'yadi. Shuning uchun lingvomadaniy jihat ta'limning ajralmas qismidir.

2. Lingvomadaniy kompetensiya tushunchasi

Lingvomadaniy kompetensiya — bu talabaning tildan aniq ijtimoiy-madaniy vaziyatlarda adekvat foydalana olish qobiliyatidir. U quyidagi darajalarni o'z ichiga oladi:

Leksik daraja: Ekvivalenti bo'lmagan so'zlarni (*hüzün, keyif, imece, kolaj*) tushunish.

Etiket darajasi: Muloqotda masofani saqlash va turk jamiyatiga xos murojaat shakllarini (*Hocam, Üstadım, Abi/Abla*) qo'llash.

Qadriyat darajasi: Til orqali turk xalqining oila, vaqt va mehmondo'stlikka bo'lgan munosabatini idrok etish.

3. Idiomatika: Madaniyatni tushunish kaliti

Vaziyat / Konsept	Turk tilidagi ibora	O‘zbek tilidagi muqobili	Lingvomadaniy sharh
Mehmondorchilik	Elinize saqlık	Qo‘lingiz dard ko‘rmasin	Ikkala tilda ham taom pishirgan insonga minnatdorchilik bildiriladi. Madaniy kod bir xil.
Qiyin vaziyat	Ekmeęini tařtan ıkarmak	Rizqini terib yeyish / Toshidan suv chiqarish	Turkiy tilda "non" (ekmek) markaziy o‘rinda, o‘zbek tilida esa mehnatsevarlik "suv chiqarish" bilan bog‘lanadi.
Xursandchilik	Etekleri zil almak	Og‘zi qulog‘ida / Do‘ppisini osmonga otish	Turk tilida quvonch musiqiy obraz (qo‘ng‘iroqlar) orqali, o‘zbek tilida esa tana a‘zosi yoki kiyim orqali ifodalanadi.
Bezor bo‘lish	Canına tak etmek	Joniga tegish / Jonidan o‘tib ketish	To‘liq ekvivalentlik mavjud. "Jon" tushunchasi ikkala madaniyatda ham hayotiy quvvat markazi hisoblanadi.
Xizmat turlari	Başımın üstünde yerin var	Boshim ustida / Boshimga ko‘taraman	Mehmonni e‘zozlash kodi: eng yuqori nuqta — "bosh" hisoblanadi.

Turk va o‘zbek tillari o‘rtasidagi lingvomadaniy o‘xshashlik va farqlarni aniqroq ko‘rsatish uchun quyidagi qiyosiy jadvalni keltirish maqsadga muvofiqdir

Turk va o‘zbek tillari o‘rtasidagi lingvomadaniy o‘xshashlik va farqlarni aniqroq ko‘rsatish uchun quyidagi qiyosiy jadvalni keltirish maqsadga muvofiqdir

Maqolada turk tilidagi iboralarni o'rganish orqali talabalarda milliy mentalitet haqida tasavvur uyg'otish usullari tahlil qilinadi.

1. **"Kahve" (Qahva) konsepti:** *«Bir kahvenin kırk yıl hatırı vardır»*. Bu ibora orqali turklarning do'stlik va minnatdorchilikka bo'lgan sodiqligi tushuntiriladi.
2. **"Suv" konsepti:** *«Su gibi aziz ol»*. Suvga bo'lgan hurmat — umumturkiy qadriyat bo'lsa-da, turk tilida u duoga aylangan.
3. **"Ekmek" (Non) konsepti:** *«Ekmeğini taştan çıkarmak»* (Rizqini toshdan chiqarish). Bu ibora turk xalqining mehnatkashlik fazilatini yoritib beradi.
4. O'qitishda qo'llaniladigan metodik usullar

Maqolada quyidagi innovatsion mashqlar tavsiya etiladi:

«Madaniy kadr» mashqi: Turkiy seriallardan (*dizi*) olingan parchalar tahlil qilinadi. Talabalar qahramonlarning mehmonga borgandagi xatti-harakatlarini (masalan, poyabzal yechish, sovg'a berish) o'zbek madaniyati bilan solishtiradilar.

«Kritik hodisa» (Critical Incident) metodi: Talabaga muloqotda tushunmovchilik yuz bergan ssenariy beriladi (masalan, yoshi katta kishiga "Sen" deb murojaat qilish). Talaba xatoni topishi va uni madaniy normalar asosida tushuntirishi kerak.

«Iboralar xaritasi»: Turkiy va o'zbek tillaridagi o'xshash va farqli iboralarni qiyosiy jadval asosida tahlil qilish.

5. Xulosa

O'zbekiston oliy ta'lim tizimida turk tilini o'qitishda lingvomadaniy yondashuvdan foydalanish talabalarning muloqot samaradorligini 30-40% ga oshiradi. Bu metodika talabaga nafaqat gapirishni, balki turk dunyosini "ichkaridan" his qilishni o'rgatadi. Bu esa o'z navbatida ikki davlat o'rtasidagi professional kadrlar almashinuvini yangi bosqichga olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Список литературы)

1. Vorobyov V. V. Lingvokulturologiya. — M.: RUDN, 2008.

2. **Hengirmen M.** Türkçe Öğretim Yöntemleri. — Ankara: Engin Yayınevi, 2006.
3. **Sayfullayeva R.** Hozirgi o‘zbek adabiy tili. — Toshkent, 2010.
4. **Ter-Minasova S. G.** Til va madaniyatlararo muloqot. — M.: Slovo, 2000.
5. **Güneş Firdevs.** Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller. — Ankara: Pegem Akademi, 2011.